

ประสิทธิผลการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ
ของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร*

THE EFFECTIVENESS OF INTEGRATED BUDDHIST CULTURAL
ENVIRONMENT MANAGEMENT OF PHICHIT OLD TOWN COMMUNITY
MUEANG PHICHIT DISTRICT PHICHIT PROVINCE

พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ เด่นประเสริฐ)¹, วิจิต ไชยชนะ², พระครูพิทุรนคราภิรักษ์ (อนุชาติ อยู่ยิ่ง)³,
พระครูโพธิวรคุณ⁴ และ นพวรรณ ไชยชนะ⁵

Phra Khru Wichotsikkhakit (Narong Denprasert)¹, Wichit Chaichana²,

Phra Khru Pitoonnakharaphirak (Anuchat Yuying)³, Phra Khru Phothiworakun⁴ and Noppawan Chaichana⁵

¹⁻⁵มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

¹⁻⁵Mahachulalongkornrajavidyalaya, Phichit Buddhist College, Thailand

Corresponding Author's Email: noppwan08@gmail.com

วันที่รับบทความ : 9 มีนาคม 2569; วันที่แก้ไขบทความ 14 มีนาคม 2569; วันที่ตอบรับบทความ : 16 มีนาคม 2569

Received 9 March 2026; Revised 14 March 2026; Accepted 16 March 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร 2) เพื่อพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร 3) เพื่อประเมินประสิทธิผลการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วยวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลกับประชากรชุมชนเมืองเก่าพิจิตร จำนวน 5,824

Citation:

* พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ เด่นประเสริฐ), วิจิต ไชยชนะ, พระครูพิทุรนคราภิรักษ์ (อนุชาติ อยู่ยิ่ง), พระครูโพธิวรคุณ และ นพวรรณ ไชยชนะ. (2569). ประสิทธิผลการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 4(2), 623-637.

Phra Khru Wichotsikkhakit (Narong Denprasert), Wichit Chaichana, Phra Khru Pitoonnakharaphirak (Anuchat Yuying), Phra Khru Phothiworakun and Noppawan Chaichana. (2026). The Effectiveness Of Integrated Buddhist Cultural Environment Management Of Phichit Old Town Community Mueang Phichit District Phichit Province. Journal of Interdisciplinary Social Development, 4(2), 623-637.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

คน กลุ่มตัวอย่าง 365 คน ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย และวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เลือกรูปแบบเจาะจง 11 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ผลการวิจัย พบว่า 1. สภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเก่า พิจิตร จากการสำรวจพบว่า สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมประกอบด้วยชุมชน โบราณ เมืองโบราณ และอุทยานประวัติศาสตร์ 2 แห่ง พิพิธภัณฑ์และพระราชวัง 5 แห่ง ย่าน ชุมชนเก่า 5 แห่ง วัด วัดร้าง ศาสนสถาน 28 แห่ง แหล่งโบราณคดีและเตาเผาโบราณ 1 แห่ง สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ บทละครเรื่อง ไกรทอง ภาพรวมความคิดเห็น ของประชาชนต่อการจัดการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.81$, S.D. = 0.86) รายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือประเด็นปัญหาและอุปสรรค ($\bar{X}=3.59$, S.D. = 0.86) สะท้อนว่าการรับรู้ปัญหาอยู่ในระดับ ไม่สูงมาก 2. กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ พบว่าประชาชน มีความเข้าใจแนวคิดการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการจัดการ เห็นความสำคัญ ของการมีส่วนร่วมของชุมชน และเสนอให้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน 3.การประเมิน ประสิทธิภาพ พบว่าเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.81$, S.D. = 0.86) รายการสูงสุดคือการจัดการส่งผลดีต่อชุมชน ($\bar{X}= 4.17$, S.D. = 0.83) และต่ำสุดคือ ประสิทธิภาพเชิงพุทธบูรณาการ ($\bar{X}=3.59$, S.D. = 0.86) เชิงคุณภาพสะท้อนการสร้างรายได้ จากการท่องเที่ยว ความพึงพอใจของประชาชน และข้อเสนอให้กำหนดตัวชี้วัดที่เปิดโอกาสให้ ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพ, การจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม, พุทธบูรณาการ, ชุมชนเมืองเก่าพิจิตร

Abstract

The purposes of this article were 1) study the state of cultural environmental management in the old town community of Phichit; 2) develop a Buddhist-integrated cultural environmental management process in the old town community of Phichit; and 3) evaluate the effectiveness of Buddhist-integrated cultural environmental management in the old town community of Phichit. This is a mixed-methods research, consisting of quantitative research collecting data

from a population of 5,824 people in the old town community of Phichit, with a sample of 365 people selected using simple random sampling, and qualitative research, selecting 11 key informants using purposive sampling. Data were analyzed using mean, standard deviation, and content analysis. The research instruments were questionnaires and interviews.

The findings were as follows: 1. The state of cultural environmental management in the old town community of Phichit, as surveyed, revealed that... The findings revealed that: (1) the cultural environment of the Phichit old town community comprised both tangible and intangible elements. Tangible cultural resources included ancient communities and cities, two historical parks, five museums and royal palaces, five historic community districts, twenty-eight temples, abandoned temples and religious sites, and one archaeological site with an ancient kiln. Intangible cultural heritage included the literary drama, Krai Thong. Overall, public opinions toward cultural environmental management were at a high level ($\bar{X}=3.81$, S.D. = 0.86), while the perception of problems and obstacles received the lowest mean score ($\bar{X}= 3.59$, S.D. = 0.86). (2) The development of the Buddhist-integrated cultural environmental management process indicated that community members understood the application of Buddhist principles in environmental management and emphasized the importance of community participation at all stages of the management process. (3) The evaluation of effectiveness showed that both quantitative and qualitative outcomes were at a high level ($\bar{X}= 3.81$, S.D. = 0.86). The highest mean score indicated that the management process positively benefited the community ($\bar{X}=4.17$, S.D. = 0.83), whereas the lowest score related to the effectiveness of the Buddhist-integrated management approach ($\bar{X}= 3.59$, S.D. = 0.86). Qualitative findings further indicated that the management process contributed to income generation from cultural tourism, increased community satisfaction, and

suggested the establishment of systematic indicators that promote greater community participation.

Keywords: Effectiveness, cultural environmental management, Buddhist integration, old town community of Phichit

บทนำ

แผนพัฒนาจังหวัดพิจิตร พ.ศ. 2566–2570 จัดทำขึ้นภายใต้แนวคิดการบูรณาการแผนพัฒนาให้เป็นแผนเดียวกัน (One Plan) โดยเชื่อมโยงแผนพัฒนาทุกระดับตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ท้องถิ่น และอำเภอ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในพื้นที่ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา ความเดือดร้อน และความต้องการของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและการกำหนดแนวทางพัฒนา รวมทั้งการจัดทำแผนงานและโครงการที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน และนำไปสู่การจัดสรรงบประมาณประจำปีเพื่อแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จังหวัดพิจิตรเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย โดยเชื่อกันว่าเจ้ากาญจนกุมาร หรือพระยาโคตรตะบองเทวราช เป็นผู้ก่อตั้งเมืองบริเวณฝั่งแม่น้ำน่านในปี พ.ศ. 1601 เดิมมีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น เมืองสระหลวง เมืองโอชะบุรี เมืองชัยบวร และเมืองปากยม ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มทางตอนใต้ของภาคเหนือ มีแม่น้ำยมและแม่น้ำน่านไหลผ่าน ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรกรรม อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดวิถีชีวิตที่ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งกลายเป็นเอกลักษณ์สำคัญของจังหวัดพิจิตรที่สะท้อนผ่านคำขวัญและตำนานพื้นบ้าน เช่น ตำนานเมืองชาละวัน

ชุมชนเมืองเก่าพิจิตรถือเป็นแหล่งประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัด โดยมีแหล่งโบราณสถานและสถานที่สำคัญหลายแห่ง เช่น อุทยานเมืองเก่าพิจิตร วัดมหาธาตุ ถ้ำชาละวัน และศาลหลักเมืองพิจิตร ซึ่งล้วนสะท้อนถึงความรุ่งเรืองของเมืองในอดีต อุทยานเมืองเก่าพิจิตรมีลักษณะเป็นเมืองโบราณที่มีกำแพงเมือง คูเมือง และโบราณสถานต่าง ๆ ภายในพื้นที่ยังมีสวนรุกขชาติและพรรณไม้นานาชนิด ทำให้เป็นสถานที่พักผ่อนและแหล่ง

ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ นอกจากนี้ ศาลหลักเมืองพิจิตรยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในพื้นที่ และสะท้อนถึงความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อประวัติศาสตร์ของชุมชน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชุมชนเมืองเก่าพิจิตรจะมีศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว แต่ยังประสบปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ขาดความเป็นระบบ ส่งผลให้ภูมิทัศน์และพื้นที่โดยรอบแหล่งโบราณสถานยังไม่โดดเด่นและไม่สามารถดึงดูดการท่องเที่ยวได้อย่างเต็มศักยภาพ อีกทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่เพียงพอ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร เพื่อวิเคราะห์สภาพการจัดการในปัจจุบัน เสนอแนวทางการพัฒนา และประเมินประสิทธิผลของการจัดการดังกล่าว อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรมควบคู่กับการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร
2. เพื่อพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร
3. เพื่อประเมินประสิทธิผลการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผล (Effectiveness) เป็นแนวคิดสำคัญที่ใช้ในการประเมินความสำเร็จของการดำเนินงานขององค์การ โครงการ หรือกระบวนการบริหารจัดการ โดยมุ่งเน้นการพิจารณาว่าการดำเนินงานสามารถบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้มากน้อยเพียงใด นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของประสิทธิผลในลักษณะใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ประสิทธิภาพหมายถึงระดับความสำเร็จของการดำเนินงานที่สามารถบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยคำนึงถึงทั้งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นและคุณภาพของผลลัพธ์นั้น นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความสามารถขององค์การในการใช้ทรัพยากรและกระบวนการบริหารจัดการ

เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุดตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในทางการบริหารจัดการ ประสิทธิภาพมักถูกใช้เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จขององค์กรหรือโครงการ โดยพิจารณาจากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ หากผลการดำเนินงานสามารถบรรลุหรือเกินกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ ย่อมสะท้อนถึงระดับประสิทธิผลที่สูง แนวคิดนี้จึงถูกนำมาใช้ในการประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม รวมถึงการประเมินโครงการพัฒนาชุมชนและการจัดการทรัพยากรในระดับพื้นที่สำหรับแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิผลขององค์กร นักวิชาการได้เสนอแนวทางการพิจารณาไว้หลายมิติ เช่น การประเมินประสิทธิผลจากการบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment Approach) ซึ่งมุ่งพิจารณาว่าองค์กรสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ แนวคิดด้านระบบ (System Approach) ที่มองว่าองค์กรเป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอก โดยประสิทธิผลจะเกิดขึ้นเมื่อองค์กรสามารถปรับตัวและใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม รวมทั้งแนวคิดด้านความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Approach) ที่พิจารณาประสิทธิผลจากระดับความพึงพอใจของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับองค์กรหรือโครงการ แนวคิดเหล่านี้ช่วยให้การประเมินประสิทธิผลมีความครอบคลุมทั้งด้านผลลัพธ์ กระบวนการ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในบริบทของการพัฒนาชุมชนและการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ประสิทธิภาพไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการบรรลุเป้าหมายเชิงปริมาณเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผลลัพธ์เชิงคุณภาพ การประเมินประสิทธิผลจึงควรพิจารณาทั้งด้านผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม เช่น การฟื้นฟูแหล่งวัฒนธรรม รวมถึงผลลัพธ์เชิงนามธรรม เช่น ความพึงพอใจของประชาชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าการประเมินประสิทธิผลของการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมักให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการความรู้ท้องถิ่นกับแนวคิดการพัฒนาสมัยใหม่ งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิผลของการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การนำแนวคิดทางวัฒนธรรม ศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการบริหารจัดการยังช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบร่วมกันของคนในชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงานมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิผลจึงเป็นกรอบสำคัญในการประเมินความสำเร็จของการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะในบริบทของการพัฒนาชุมชนที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน การประเมิน

ประสิทธิผลที่ครอบคลุมทั้งมิติด้านผลลัพธ์ กระบวนการ และผลกระทบที่เกิดขึ้น จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการดำเนินงานและนำไปสู่การพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ นำไปสู่ชุมชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร เป็นความท้าทายด้านทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบการทำวิจัย ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี มุ่งจะนำผล ที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปใช้ในการพัฒนากระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร โดยมีรายละเอียดวิธีการวิจัยดังนี้

การวิจัยเชิงเอกสาร ทำการศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม การศึกษาข้อมูลบริบทเมืองเก่าพิจิตรจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ และการลงสำรวจพื้นที่ภาคสนามในเบื้องต้น

การวิจัยในเชิงปริมาณ มุ่งเน้นการสำรวจความพึงพอใจของที่มีต่อกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร

การวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน เพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร จำนวน 5,824 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพิจิตร จำนวน 365 รูป/คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง จำนวน 11 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1. แบบสอบถาม จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาสภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร 2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัยการเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น 4 ระยะ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 1) โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Analysis) เป็นการศึกษาข้อมูลและองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ หลักสัปปายะ 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2) การสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเชิงลึกความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนาและการพัฒนาชุมชน
- 3) จัดกิจกรรมแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร
- 4) ผู้วิจัยจะดำเนินการศึกษาข้อมูลพร้อมทั้งลงพื้นที่ เพื่อทำการสัมภาษณ์โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ Key Informants จำนวน 11 ท่าน รวบรวมเอกสาร และข้อมูลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักการ วิธีการในการประยุกต์ใช้หลักสัปปายะ 4 ในการพัฒนาชุมชนสร้างสุขของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากกลุ่มตัวอย่าง คือชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพิจิตร จำนวน 365 คน

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ (Interview Form) หลังจากนั้น ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการนำเสนอภาพกิจกรรมและชุดองค์ความรู้

ผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพและการพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเก่า พิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เคยเยี่ยมชมแหล่งวัฒนธรรม มีความรู้ความเข้าใจ และมีความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ความสะอาด ความเป็นระเบียบ และภูมิทัศน์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.81$, S.D. = 0.86) ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.17$, S.D. = 0.83) ขณะที่ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเก่าพิจิตรมีปัญหาและอุปสรรค ($\bar{X} = 3.59$, S.D. = 0.86)

2. ผลการพัฒนาระบบการจัดการเชิงพุทธบูรณาการ พบว่า ทุกมิติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.83$, S.D. = 0.89) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ การสร้างความตระหนักและความเข้าใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.88$, S.D. = 0.88) ควรเริ่มดำเนินการเป็นลำดับแรก ขณะที่รายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ แนวทางการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.78$, S.D. = 0.89) โดยประชาชนเห็นควรนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อปลูกจิตสำนึก ความพอประมาณ และความรับผิดชอบร่วมกันขั้นตอนการพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร การจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ดี ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการที่ชุมชนมีแนวทาง เปิดโอกาสให้คนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในขอบเขตของตนเอง ในเรื่องของการอนุรักษ์ พื้นฟู จัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ของชุมชนเมืองเก่าให้ดีขึ้น เพราะประชาชนในพื้นที่ยอมเข้าใจความต้องการพื้นฐาน และรู้ปัญหาต่างๆ ในพื้นที่ได้ดี เพราะเมื่อการจัดการชุมชนดี เป็นระบบ มีมาตรฐานย่อมส่งผลดีต่อชุมชนเมืองเก่าพิจิตร สามารถทำให้เกิดรายได้ จากกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการพัฒนากระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร

3. การประเมินประสิทธิผลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพพบว่า ประสิทธิภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตรอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.81, S.D. = 0.86) รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ในปัจจุบันประชาชนมีการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมส่งผลดีต่อชุมชนเมืองเก่าพิจิตรอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.17, S.D. = 0.83) ขณะที่รายการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ประชาชนคิดว่าเมืองเก่ามีประสิทธิภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.59, S.D. = 0.86) ส่งผลเชิงบวกต่อรายได้จากการท่องเที่ยว ความพึงพอใจของประชาชน และความยั่งยืนของชุมชน โดยข้อเสนอสำคัญคือการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดปัญหา วางแผน ดำเนินการ จนถึงการติดตามประเมินผล เพื่อธำรงเอกลักษณ์เมืองเก่าพิจิตรอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาสภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเก่าพิจิตรพบว่า ชุมชนเมืองเก่าในพื้นที่พิจิตร มีทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ทรงคุณค่า สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน โดยด้านรูปธรรมประกอบด้วยโบราณสถาน ศิลปกรรม และภูมิทัศน์เมืองเก่าที่เป็นรากฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่น ส่วนด้านนามธรรมปรากฏผ่านวรรณกรรมและตำนานเรื่อง ไกรทอง พระราชนิพนธ์ของ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงความเชื่อ ประเพณี และเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เข้ากับพื้นที่จริงโดยเฉพาะด้านความรู้ความเข้าใจแหล่งท่องเที่ยว สะท้อนทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง และการรับรู้คุณค่าทรัพยากรท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ประเด็นปัญหาและอุปสรรคแม้อยู่ในระดับต่ำกว่า แต่ยังสะท้อนความจำเป็นของระบบบริหารจัดการที่เป็นเอกภาพผลดังกล่าว สอดคล้องกับงานของ บุญศิริ สุขพร้อมสรรพ (2018) ที่ศึกษาชุมชนเมืองเก่าพะเยา ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การอนุรักษ์เมืองเก่าต้องดำเนินควบคู่กับการวางผัง การควบคุมภูมิทัศน์ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้ การรักษาเอกลักษณ์เมืองเก่าพิจิตรจึงควรเน้นการบูรณาการผังเมือง การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และการจัดการโดยชุมชนเป็นฐาน

2. ผลการพัฒนากระบวนการจัดการเชิงพุทธบูรณาการผลการวิจัยสะท้อนว่า ประชาชนเข้าใจแนวคิด “พุทธบูรณาการ” ในฐานะการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการพัฒนาจากฐานจริยธรรมสู่การปฏิบัติจริง การยอมรับในระดับสูงแสดงถึงความสอดคล้องระหว่างวิถีชีวิตชุมชนกับหลักพุทธธรรม เช่น ความพอเพียง ความไม่เบียดเบียน และความรับผิดชอบร่วมกันข้อค้นพบที่เน้น “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผิดชอบ” ควรพัฒนากลไกเชิงระบบ และเสนอจัดตั้ง “ศูนย์บริการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม” โดยบูรณาการหน่วยงาน ศาสนา และเครือข่ายชุมชน ด้านทรัพยากรวัฒนธรรม พบทั้งรูปธรรมและนามธรรม ได้แก่ ชุมชนโบราณ เมืองโบราณ อุทยานประวัติศาสตร์ 2 แห่ง พระราชวัง 5 แห่ง ย่านชุมชนเก่า 5 แห่ง วัดและศาสนสถาน 28 แห่ง แหล่งโบราณคดีและเตาเผาโบราณ ตลอดจนมรดกวรรณกรรมเรื่อง ไกรทอง พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ ประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์มนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของสุวิทย์ คงทรง (2562) รวมถึงแนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรมของพา ผอมขำ

(2566) และแนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมของอิสระ อินทร์ยา (2558) ที่ชี้ว่าความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติเป็นรากฐานความยั่งยืน ดังนั้น กระบวนการพุทธบูรณาการจึงมีใช้เพียงกรอบแนวคิดเชิงศาสนา แต่เป็นกลไกสร้างจิตสำนึกเปลี่ยนพฤติกรรม และเสริมพลังชุมชนให้เกิดความยั่งยืนทางวัฒนธรรม

3. ผลการประเมินประสิทธิผลผลการประเมิน พบว่า ประสิทธิผลโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยประชาชนเห็นว่าการจัดการปัจจุบันส่งผลดีต่อชุมชน ทั้งด้านรายได้จากการท่องเที่ยว ความพึงพอใจ และการฟื้นฟูพื้นที่แนวคิดการวัดผลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพสอดคล้องกับงานของธนกร รัตกุล (2557) และปัทมา จรูญโรจน์ ณ อุทยาน (2557) ที่ชี้ว่าประสิทธิผลขึ้นอยู่กับนโยบาย การสนับสนุนทรัพยากร และการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานของวิชิต ไชยชนะ (2558) ที่พบว่า ปัจจัยด้านองค์ความรู้ ภาวะผู้นำ และการมีส่วนร่วมสามารถอธิบายความสำเร็จได้อย่างมีนัยสำคัญ ($R^2 = .759$)

สรุป ประสิทธิผลของการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการในเมืองเก่าพิจิตรมีพื้นฐานจาก 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ (1) การรับรู้คุณค่าและองค์ความรู้ของประชาชน (2) การมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน และ (3) ภาวะผู้นำและการสนับสนุนเชิงนโยบาย ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยั่งยืนในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

แนวทางการประเมินประสิทธิผลของการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน

1. การวัดผลทางเศรษฐกิจ ปัจจุบันประเมินการเติบโตของรายได้จากกิจกรรมท่องเที่ยว และการเพิ่มขึ้นของธุรกิจท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเก่าพิจิตรเนื่องจากเศรษฐกิจอยู่ในยุคที่ข้าวของแพง ทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนเมืองเก่าพิจิตรมีจำนวนน้อยทำให้รายได้ที่เกิดจากการจำหน่ายสินค้าท้องถิ่นลดลง 2. การสำรวจความพึงพอใจของชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสำรวจความพึงพอใจของชุมชนของคนในพื้นที่ 3. การติดตามสถานะโบราณสถาน ปัจจุบันกรมศิลปากรเข้ามาบูรณะอนุรักษ์ฟื้นฟูและดูแลโบราณสถานของชุมชนเมืองเก่าพิจิตรอย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง มีกรมทรัพยากรป่าไม้และพื้นที่และและพันธุ์พืชเข้ามาดูแลอยู่ประจำในพื้นที่ และมีการปิด-เปิดอุทยานเป็นเวลา 4. ในปัจจุบันพบการวิเคราะห์ การศึกษาว่าสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนน้อยมาก 5. ปัจจุบันควรมีหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องมีการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ที่ต้องมีการร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อสร้างความยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในระยะยาว

สภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

หลักธรรมที่เอื้อต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

หลักพุทธธรรม	บทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม
ปฏิจฺจสมุปบาท ไตรสิกขา อริยวัฑฒิ สัปปายะ	การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงระบบ การพัฒนาบุคลากรและคนในชุมชน การสร้างจิตสำนึกและคุณค่าภายใน การออกแบบและจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ควรใช้กระบวนการ "บวร" (บ้าน-วัด-โรงเรียน/ราชการ) เป็นกลไกขับเคลื่อน โดยให้วัดในเขตเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ และโรงเรียนเป็นแหล่งบ่มเพาะเยาวชน

ผลลัพธ์ที่คาดหวังต่อการประยุกต์ใช้หลักธรรมจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

ความสมดุลของระบบนิเวศและวัฒนธรรม
 พฤติกรรมการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนเกิดความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม
 ความหวงแหนมรดกของท้องถิ่นอัตลักษณ์คงอยู่
 พื้นที่สร้างสรรค์และส่งเสริมสุขภาวะ ชุมชนมีสุข กายภาพร่มเย็น
 พุทธธรรมมีบทบาทในการปรับฐานความคิด (Mindset) ให้ชุมชนมองเห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง (ปฏิจฺจสมุปบาท) ฝึกฝนคนให้มีคุณธรรม (ไตรสิกขา) สร้างจิตสำนึกรักษ์วัฒนธรรม (อริยวัฑฒิ) และจัดการกายภาพให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต (สัปปายะ) เพื่อความยั่งยืน

ประสิทธิผลการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอมืองพิจิตร

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สรุป/ข้อเสนอแนะ

สรุป ประสิทธิภาพของการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการในเมืองเก่าพิจิตรมีพื้นฐานจาก 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ (1) การรับรู้คุณค่าและองค์ความรู้ของประชาชน (2) การมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน และ (3) ภาวะผู้นำและการสนับสนุนเชิงนโยบาย ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยั่งยืนในระยะยาว. ส่วนข้อเสนอแนะในการวิจัย ประกอบด้วย **1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้** ระดับนโยบายภาครัฐต้องส่งเสริมการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนของท่านมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้มีคุณภาพและมาตรฐาน ระดับองค์กร/ระดับชุมชน 1) ชุมชนควรการศึกษาและเผยแพร่ข้อมูล ชุมชนของท่านได้เผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และสื่อสังคมออนไลน์ 2) ชุมชนควรมีการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ มีการจัดทำแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูโบราณสถานและโบราณวัตถุอย่างเป็นระบบ 3) ชุมชนควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนของท่านมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้มีคุณภาพและมาตรฐาน 4) ชุมชนควรมีการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน มีการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ระหว่างชุมชนที่มีสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน 5) ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม **2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป** 1) ควรเน้นประสิทธิผลการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการและการสร้างเครือข่าย 2) ข้อเสนอแนะการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการในชุมชนเมืองเก่าเน้นการ บูรณาการหลักธรรม เช่น พรหมวิหาร 4, อริยสัจ 4 การมีส่วนร่วมของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญา (ปราชญ์ชาวบ้าน), การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแบบยืดหยุ่นที่ไม่กระทบโบราณสถาน (เมืองเก่าพลวัต), และการส่งเสริมให้ วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเน้นความรู้ความเข้าใจ และการนำแนวคิดท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2568 และข้อมูลจากวิจัย เรื่องประสิทธิภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนเมืองเก่าพิจิตร อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

เอกสารอ้างอิง

- ธนกร รัตตกุล. (2557). ประสิทธิภาพการบริหารจัดการพลังงานทดแทนของประเทศไทย. สักทอง. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 20(21), 55-76.
- บุญศิริ สุขพร้อมสรรพ. (2561). การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนเมืองเก่าพะเยา. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 38(3), 105-126.
- ปัทมา จรูญโรจน์ ณ อยุธยา. (2557). ประสิทธิภาพการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบล. วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 4(1), 77-90
- พา ผอมข้า. (2566). ทูทางวัฒนธรรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาแพลตฟอร์มการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนริมคลองปากประ จังหวัดพัทลุง. วารสารอินทนิลทักษิณสาร, 18(2), 33-64.
- วิจิต ไชยชนะ. (2558). ประสิทธิภาพการบริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง. วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน Journal of Community Development Research, 8(2), 58-70.
- อิสระ อินทร์ยา. (2558). ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวภูไท. วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ (ชื่อเดิม), 4(2), 7-81.